

LES NO RESOLTES QÜESTIONS SOCIALS I NACIONALS A
ESPANYA

Vicenç Navarro

Catedràtic de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques. Universitat
Pompeu Fabra

15 de febrer de 2013

Avui Espanya, incloent Catalunya, viu un moment històric de gran agitació social. Mai des de l'inici de la democràcia es va veure tanta gent (en la seva gran majoria procedent de les classes populars, és a dir, de les classes treballadores i de les classes mitjanes) al carrer protestant per les polítiques imposades per uns governs que no tenen mandat popular (ja que no estaven en els seus programes electorals) per realitzar-les. Aquestes polítiques són un atac frontal -amb les seves retallades de drets laborals i socials- a l'Estat del Benestar a Espanya, incloent Catalunya. Existeix avui un sentiment generalitzat d'empipament cap als establishments polítics i mediàtics que han estat governant aquest país i que han perdut tota la legitimitat (els primers) i credibilitat (els segons) per la seva aprovació i promoció d'aquestes polítiques.

El grau de desaprovació d'aquestes polítiques és enorme, la impopularitat de la classe política governant és elevadíssima i el

distanciament cap a les institucions mal anomenades representatives és generalitzat. Mai abans, des que es va establir la democràcia a Espanya, aquestes institucions havien estat tan qüestionades. I aquest qüestionament deriva d'una preocupació àmpliament compartida entre les classes populars que aquestes institucions anomenades representatives no estan en realitat representant els seus interessos. El famós eslògan del moviment 15-M "No ens representen" té gran ressonància entre les classes populars. La distància entre el que la població desitja i el que els seus representants a les Corts Generals o al Parlament aproven ha assolit unes dimensions més que preocupants. Per aquest motiu la protesta dels governats davant els governants sorgeixi d'un compromís profundament democràtic. La majoria de la població creu que les institucions representatives no són ni prou representatives ni democràtiques. I l'evidència que avala aquesta preocupació és sòlida i robusta. No hi ha cap dubte que la població té raó. D'aquí que la gent estigui al carrer. L'agitació social és la resposta diària a aquesta situació.

Aquest empipament s'ha presentat no només a nivell social, sinó també, en el cas de Catalunya, nacional. Una part creixent de la població, incloent sectors importants de les classes populars, ha expressat el seu empipament cap al establishment espanyol, basat a Madrid, que, a través de diverses intervencions (com ara la nefasta decisió del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut de Catalunya), ha fomentat una protesta que demana que sigui la nació catalana la que decideixi sobre el seu futur, cansada ja de la insensibilitat de l'Estat central espanyol, basat a Madrid, cap a la realitat que Espanya és una entitat plurinacional.

El perquè d'aquesta agitació social i nacional

Una anàlisi no idealitzada de la nostra història assenyala clarament les arrels d'aquests problemes. Una d'elles va passar als anys trenta. Va ser durant la II República quan hi va haver un intent seriós de fer les reformes socials i del caràcter de l'Estat espanyol per iniciar les transformacions profundes que Espanya requeria. El dirigent obrer català el Noi del Sucre, en un discurs a Madrid, ho va dir clarament quan va accentuar que la lluita social i la nacional estan entrelaçades, exigint reformes en ambdós fronts. El cop feixista de 1936 tenia com a objectiu, precisament, parar i retrocedir en aquestes reformes, la qual cosa va fer amb una brutalitat sense precedents a la història d'Europa d'aquell període. Fins i tot els agents de repressió nazi es van sorprendre de tanta crueltat. Era l'intent dels poders econòmics, financers, religiosos i militars que sempre han dominat la història d'Espanya, incloent Catalunya, de no perdre els seus privilegis. Va ser una lluita de classes, realitzada primordialment per la burgesia en contra de la classe obrera, encaminada a eliminar físicament a tota veu crítica i sembrar la por (que, per cert, encara continua) entre les classes populars.

Però, a més d'una guerra de classes, va ser una lluita per eliminar les nacions catalana i basca, realitat que no es reconeix encara avui. El somni d'aquell règim va ser eliminar aquestes nacions, convertint-les en regions d'Espanya. Recordaré sempre quan les tropes feixistes (que per a més ofensa s'autodefinien com nacionals) van entrar al poble on els meus germans i jo estàvem amb la meua mare (el meu pare era al front, defensant la República espanyola) i van matar a tort i a dret, amb un odi cap al català. Això no es coneix o entén i, encara menys, se sent, a la major part d'Espanya.

La dictadura va ser una dictadura sobretot de classe, però també de nació. A Catalunya, la burgesia, inclosa la nacionalista, va recolzar el cop feixista, tal com el Noi del Sucre havia profetitzat, i la classe

burguesa catalana, incloent la nacionalista, es va beneficiar de la dictadura. Els sectors realment danyats per tal dictadura van ser les classes populars.

La transició inmodélica

El segon moment històric va ser la transició que es va fer en condicions molt favorables a la nomenclatura de l'Estat dictatorial i de les forces conservadores que controlaven, a més de l'Estat, els instruments de formació ideològica, des de les escoles i universitats als mitjans de major difusió. Les esquerres, però, que van liderar a les forces democràtiques, acabaven de sortir de la presó, de la clandestinitat o l'exili. No era una situació equilibrada ni de lluny. Era profundament desigual. I tot i que la dictadura va morir, com a resultat d'una enorme agitació social (Espanya va veure en aquell període el major nombre de vagues existent a Europa), aquesta agitació liderada pel moviment obrer no va tenir la suficient força com per trencar amb l'Estat anterior. La seva dimensió política -els partits polítics d'esquerres- tenia molt poc poder.

Va ser, doncs, una transició que reflectia un enorme desequilibri de forces. El producte final (des de la Constitució a les lleis electorals) reflecteix aquest desequilibri, ja que la democràcia que la Transició va establir és una democràcia enormement esbiaixada, insuficient i de baixa qualitat. Des l'elevada corrupció ("no hi ha pa per tant xoriço") fins a la limitadíssima diversitat ideològica dels mitjans (amb clara discriminació a les esquerres) mostren aquesta realitat.

És profundament erroni, per tant, mantenir el respecte a la Constitució que detecto en amplis sectors, fins i tot de les esquerres. Tal Constitució té un escassíssim contingut social i participatiu. I no reconeix (per molt que es digui) la plurinacionalitat d'Espanya. No permet una plena participació de la ciutadania en la governança del

país, ni permet tampoc el dret a l'autodeterminació de les nacions catalana i basca. Avui els referèndums de tota mena (a nivell autonòmic i local) ni existeixen ni se'ls espera. I la legítima demanda de Catalunya d'autodeterminació ha causat una gran hostilitat (com era predictable) a l'establishment espanyol (centrat a Madrid). Les esquerres a Catalunya i a Espanya (incloent, per cert, el PSOE) sempre van reconèixer el dret d'autodeterminació de Catalunya. On és avui aquesta esquerra?

Autodeterminació no és independència

Autodeterminació és la potestat de la població en una nació de determinar el seu propi present i futur. Aquest dret és inherent a la cultura democràtica d'un país i nació. I en aquesta decisió pot incloure, entre altres alternatives, el dret d'independitzar-se i escindir-se, si així es desitja, de la resta d'Espanya, realitat que avui, constitucionalment, no pot passar. D'aquí que recórrer a la legalitat com a condició indispensable per a que es pugui portar a terme una reforma que permeti aquesta alternativa sigui impossible amb aquesta Constitució, resultat de la transició inmodélica.

D'altra banda, les propostes inicials de CiU i ERC, fetes fa unes setmanes, cridant a l'autodeterminació eren clarament una crida a la independència, la qual cosa disminueix la possibilitat d'aconseguir una àmplia majoria a Catalunya a favor de l'autodeterminació, que és el principi fonamental perquè Catalunya pugui consolidar-se com a nació. Tal autodeterminació és clau per aconseguir la identificació com a nació. D'aquí que s'hagi de fer, ja sigui legal o il·legalment. La desobediència civil, per cert, és part del procés democràtic. Els negres dels Estats Units anirien, encara avui, al fons de l'autobús si no hi hagués hagut una campanya massiva de desobediència civil.

Com a exercici del dret a l'autodeterminació, cal incloure la selecció de diverses alternatives, sent una d'elles la independència. I fins que no es permeti l'exercici de l'autodeterminació, no se sabrà si la població catalana vol o no la independència. El fet que es digui que un milió i mig de catalans van sortir al carrer no es pot considerar que sigui la prova que el poble català vulgui la independència, per molt que la televisió pública de la Generalitat, instrumentalitzada per CiU, ho afirmés abans, durant i després de la manifestació de l'11 de setembre. Sense cap promoció en aquests mitjans (en realitat, amb la seva gran hostilitat), hi va haver mesos abans una manifestació organitzada pel moviment 15-M, que també va omplir els carrers de Barcelona. Catalunya i Barcelona, com a tret del seu caràcter nacional, sempre han sortit al carrer seguint la seva consciència cívica i democràtica, d'una forma pacífica i amb ànim festiu.

No trivialitzo la marxa del 11 de setembre, ni idealitzo la marxa del 15-M. Però la millor expressió del que la ciutadania desitja és a través de les urnes i en un procés competitiu que ha d'incloure una exposició oberta i plural per part dels mitjans. La democràcia no funciona sense pluralitat mediàtica. I hi ha molt poca pluralitat mediàtica a Catalunya i a Espanya avui. I fins ara ningú sap què és el que la ciutadania desitja. Les enquestes (del signe que siguin), com els mitjans, estan clarament instrumentalitzades al nostre país. És el vot, el que compta.

No s'accepta la plurinacionalitat de l'Estat espanyol

Moltes veus a Espanya han indicat que la independència ha de ser votada per tots els espanyols. Em sorprèn que veus d'esquerra s'hagin afegit a aquesta petició. Serà el poble català, si se li permet que s'expressi, el que haurà d'opinar. I si opina que vol escindir-se, haurà de negociar amb l'Estat espanyol les condicions de la seva

sortida, havent-se de ratificar aquestes condicions a nivell d'Espanya. Però em sembla una negació del caràcter plurinacional que a una nació se li prohibeixi, per l'entitat a la que fins ara pertany, que pugui exercir el seu dret d'autodeterminació. No cal dir que si Catalunya, en l'exercici lliure de la seva voluntat, desitgés separar-se d'Espanya, això passaria després d'una prèvia negociació. Però supeditar a l'aprovació de tot Espanya el dret a decidir i, si s'escull, a escindir-se, és portar-ho a un conflicte etern doncs, si Espanya decidís en contra i Catalunya a favor, es crearien les bases per a un conflicte civil de gran hostilitat d'àmplia envergadura que es resoldria per les forces armades de l'Estat espanyol, com sempre ha passat.

Escric aquestes línies des del punt de vista favorable a l'autodeterminació tal com les esquerres, tant catalanes com espanyoles, sempre han afavorit. I per mera coherència democràtica, exigiria que la independència fos una de les alternatives, sense necessitat d'aclarir o supeditar aquesta independència a la seva permanència a l'Eurozona, Unió Europea o el que fos. Jo no votaria per la independència, doncs em sento, a més de català, espanyol. I he donat àmplia prova d'això al llarg de la meva existència. Però que el vot independentista creixi, depèn primordialment de la resta d'Espanya. La negació de l'autodeterminació portarà sens dubte al desig d'independència. Com més veus s'oposin a l'autodeterminació i com més veus insisteixin en què ha de ser tot Espanya la que voti sobre si Catalunya pot o no ser independent, més ampli serà el suport a l'independentisme. La manca d'acceptació de la plurinacionalitat d'Espanya és la major causa de l'independentisme.

L'error de les esquerres (incloses les catalanes)

En un moment únic de la història d'Espanya en què hi ha una gran agitació al carrer al llarg de tot el territori espanyol en contra de

l'establishment espanyol centrat a Madrid hi ha un gran perill que existeixin aquestes divisions entre les forces democràtiques antiestablishment. Les existents a Catalunya haurien de conscienciar-se que, sense la complicitat de les forces espanyoles alternatives a les de l'establishment espanyol, els serà més difícil poder assolir l'autodeterminació, i encara més, la independència. Ara, més que mai, és important descobrir els molts elements de comunalitat entre els moviments antiestablishment, tant de caràcter social com nacional. Va ser el Noi del Sucre el que va cridar a tots els pobles i nacions d'Espanya a rebel·lar-se davant les aliances de les classes dominants als dos costats de l'Ebre. No establir llaços de complicitat, i fins i tot fraternitat, en els moviments antiestablishment als dos costats de l'Ebre en aquest període, és un error històric que dificultarà la realització de la democràcia també als dos costats de l'Ebre.